

Käesolev memo annab ülevaate muusikateoste kasutamisest filmis kui audiovisuaalses teoses.

Muusikateos laiemas mõttes on erinevate isikute loominguulise tegevuse tulemus. Heli loob helilooja, teksti kirjutab sõnade autor, kes võib olla helilooja aga ka muu autor. Muusikapala viisi esitavad muusikud ja teksti laulja. Seega on muusikateos laiemas mõttes mitmete erinevaid funktsioone täitvate isikute ühiste jõupingutuste tulemus.

Seega koosneb muusikateos järgmistest elementidest, mis ei pruugi alati koos esineda (s.o. esineb muusikateoseid, millel ei ole teksti jms):

1. viis, mille loob helilooja;
2. sõnad või tekst, mille kirjutab teksti autor, kes võib, aga ei pruugi olla helilooja;
3. muusik, kes esitab muusikainstrumendil viisi;
4. esitaja, kes laulab muusika saatel või ilma muusikata sõnu;
5. isik (produtsent, kirjastaja jms), kes salvestas muusika mõnele kandjale – nn fonogrammitootja.

Käesolevas memos kasutatakse mõistet “muusikateos” laiemas mõttes ehk silmas peetakse sellist terviklikku muusikateost, mille viisi on kirjutanud helilooja, teksti sõnade autor, mille laulja ja muusik on esitanud ning mis on salvestatud fonogrammitootja poolt.

Autoriõiguse seaduse (edaspidi AutÕS) kohaselt tekivad muusikateose suhtes järgmised õigused:

- 1 **Autoriõigus:** heliloojal kui autoril tekib muusikateose viisi loomisel autoriõigus sellele viisile – tegemist on muusikateosega kitsamas mõttes – ja teksti autoril tekib autoriõigus tekstile:
 - 1.1 AutÕS järgi tekib teose autoril teose loomisega autoriõigus sellele teosele. Autoriõiguse sisu moodustavad isiklikud õigused ja varalised õigused. Autori isiklikud õigused on autori isikust lahutamatud ning ei ole üleantavad. Autori varalised õigused on üleantavad kas üksikute õigustena või õiguste kogumina, kas tasu eest või tasuta.
 - 1.1.1 Teose autori isiklikud õigused on: õigus autorsusele, õigus autorinimele, õigus teose puutumatusel, õigus teose lisadele, õigus autori au ja väärikuse kaitsele, õigus teose avalikustamisele, õigus teose täiendamisele, õigus teos tagasi võtta.
 - 1.1.2 Teose autori varalised õigused on: õigus teose reprodutseerimisele, õigus teose levitamisele, õigus teose töötlemisele õigus teoste kogumikele, õigus avalikule esitamisele, õigus teose eksponeerimisele, õigus teose edastamisele, õigus teose üldsusele kättesaadavaks tegemisele.
- 2 Autoriõigus kehtib autori kogu eluaja jooksul ja 70 aastat pärast tema surma, olenemata kuupäevast, millal teos on õiguspäraselt avalikustatud.
- 3 **Autoriõigusega kaasnevad õigused:**
 - 3.1 AutÕS määratleb lisaks autoriõigusele ka eraldi “autoriõigusega kaasneva õiguse” mõiste, mida võib lihtsalt seletatult nimetada autoriõigusest lahus olevaks õiguseks, mis tekib üldjuhul autoriõiguste pinnalt või autoriõiguseid kasutades. Kaasnevaid õiguseid nimetatakse ka naabrusõigusteks (neighbouring rights). AutÕS kohaselt on teose esitajal, fonogrammitootjal, televisiooni- ja raadioteenuse osutajal, filmi esmasalvestuse tootjal, isikul, kes pärast autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemist esimesena õiguspäraselt avaldab või suunab üldsusele varem avaldamata teose, ja isikul, kes annab välja autoriõigusega mittekaitstava teose kirjanduskriitilise või teadusliku väljaande, AutÕS ettenähtud õigused tema loodud resultaadile (autoriõigusega kaasnevate õiguste objekt). Tuleb rõhutada, et tegemist on eraldi seisvate õigustega, mille teostamine ei piira autori või tema õigusjärglaste autoriõiguse teostamist.
 - 3.2 Muusikateose esitamisega laulja või muusiku poolt tekivad nendel esitajaõigused. Teose

esitajaks AutÕS tähenduses loetakse näitlejat, lauljat, muusikut, tantsijat, muud isikut või kollektiivi, kes näitleb, laulab, deklameerib, mängib muusikariistal või muul viisil esitab kirjandus-, kunsti- või rahvaloominguteoseid või juhendab teisi isikuid teoste esitamisel, aga samuti isikut, kes esitab estraadi-, tsirkuse-, nukuteatri- jms numbreid.

- 3.2.1 Teose esitajal tekivad teose esituse (interpretatsiooni) suhtes isiklikud ja varalised õigused.
 - 3.2.2 Teose esitaja isiklikud õigused: õigus esituse autorsusele, õigus esitajanimele, õigus esituse puutumatusel, õigus esitaja au ja väärikuse kaitsele oma esituse suhtes.
 - 3.2.3 Teose esitaja varalised õigused: Teose esitajal on ainuõigus ise kasutada, lubada kasutada ja keelata kasutada teose esitust ning saada poolte vahel kokkulepitud tasu sellise kasutamise eest, välja arvatud käesoleva seadusega ja poolte kokkuleppega ettenähtud juhud.
- 4 Muusikateose salvestamisel tekivad salvestamise korraldajal (produtsent, kirjastaja jms) fonogrammitootja õigused, mis samuti kuuluvad koos esitajaõigustega autoriõigusega kaasnevate õiguste valdkonda.
- 4.1 Fonogrammi (helisalvestise) tootja on füüsiline või juriidiline isik, kelle algatusel ja vastutusel toimub teose esitamisest lähtuva heli või muu heli esmakordne õiguspärane salvestamine.
 - 4.1.1 Fonogrammitootja õigused: Fonogrammitootjal on ainuõigus lubada ja keelata:
 - 1) fonogrammi otsene või kaudne, ajutine või alaline, osaline või täielik reprodutseerimine mis tahes vormis või mis tahes viisil;
 - 2) fonogrammi koopiade importimine;
 - 3) fonogrammi levitamine üldsusele;
 - 4) fonogrammi koopiade rentimine või laenutamine;
 - 5) fonogrammide üldsusele kättesaadavaks tegemine sellisel viisil, et isikud saavad fonogrammi kasutada nende poolt individuaalselt valitud kohas ja ajal.
 - 4.2 Autoriõigusega kaasnevad õigused kehtivad ajaliselt 50 aastat:
 - 4.2.1 teose esitaja suhtes - teose esmakordsest esitamisest arvates. Kui selle tähtaja jooksul toimub esituse salvestise õiguspärane avaldamine või õiguspärane üldsusele suunamine, kehtivad esitaja õigused 50 aastat pärast sellist avaldamist või üldsusele suunamist, olenevalt sellest, milline neist oli varajasem;
 - 4.2.2 fonogrammitootja suhtes – fonogrammi esmakordsest salvestamisest arvates. Kui selle tähtaja jooksul toimub fonogrammi salvestise õiguspärane avaldamine, kehtivad fonogrammitootja õigused 50 aastat pärast fonogrammi esimest õiguspärast avaldamist. Kui esimeses lauses nimetatud tähtaja jooksul ei ole toimunud õiguspärast avaldamist ning fonogramm on õiguspäraselt üldsusele suunatud, kehtivad nimetatud õigused 50 aastat pärast fonogrammi esimest õiguspärast üldsusele suunamist.

Seega koosneb muusikateos laiemas mõttes mitmest seadusega reguleeritud ja kaitstud õigusest. Kui soovitakse muusikateost või selle osa kasutada filmis tuleb hankida load ja nõusolekud kõikidelt eelpool nimetatud õiguste valdajatelt, s.t. heliloojalt, teksti autorilt, viisi ja teksti esitajalt ja fonogrammitootjalt. Filmi ja muusika kokkupanekuks (pildi ja heli sünkroniseerimiseks) on vajalik nõusolek kõikidelt õiguste omanikelt.

Üldjuhul on terves maailmas levinud praktika, et muusikateoste autoreid esindavad ja nende nimel koguvad tasusid nn kollektiivse esindamise organisatsioonid. Eestis on selleks eesti Autorite Ühing (EAÜ – www.eau.org). EAÜ on loodud eelkõige selleks, et autorid ei peaks jälgima kõiki nende teoste kasutajaid ning kasutajad ei peaks otsima tohutut hulka autoreid, kellelt teoste kasutamiseks luba

küsida. Lisaks oma liikmetele on EAÜ-l õigus esindada ka teiste riikide autoreid ja kirjastajaid välisriikide autoreid esindavate organisatsioonidega sõlmitud vastastikuse esindamise lepingute alusel. Seega saab EAÜ-lt ka üldjuhul loa välisriikide autorite teoste kasutamiseks. Esitajaid ja fonogrammitootjaid esitavad samuti kollektiivse esindamise organisatsioonid (www.eel.ee ja www.efy.ee), kuid tuleb rõhutada, et paljusid fonogrammitootjaid ja esitajaid ei esinda mitte vastavad organisatsioonid, vaid nende produtsendid või kirjastajad, kellelt tuleb luba küsida otse.

Kui soovitakse kasutada olemasolevat muusikat filmis, tuleb kõigepealt välja selgitada, kas autoriõigused kehtivad ehk kas ei ole möödunud 70 aastat autori surmast või 50 aastat esitajate ja fonogrammitootjate õiguste osas. Juhul, kui autoriõigused ei kehti enam, võib teost vabalt kasutada.

Kui autoriõigused või kaasnevad õigused kehtivad, tuleks:

1. pöörduda EAÜ poole teatades, millises filmis millist muusikateost kasutada soovitakse, Teadma peab teose nime ja selle autoreid, samuti esitajaid ja fonogrammitootjat;
2. välja selgitada muusikateose esitajaõiguste ja fonogrammitootja õiguste omanikud ning pöörduda nende poolt võimalikult täpse taotlusega kasutada konkreetset muusikateost filmis.
3. Juhul, kui ei ole võimalik saada kas esitajalt või fonogrammitootjalt nõusolekut muusika filmis kasutamiseks ja autori nõusolek on olemas, võib kaaluda ka muusikateose esitamise tellimist mõnelt kodumaiselt esitajalt, salvestades ise muusika.
4. Mitte mingil juhul ei tohi muusikateost ise muuta, tehniliselt töödelda, tõlkida vms ilma õiguste omaniku vastava loata.

Samuti tuleb märkida, et paljudel muusikateostel on autoriõigused lõppenud, kuid esitaja- ja fonogrammitootjate õigused kehtivad. Ilmseks näiteks on nn enne 20. sajandit kirjutatud sümfooniad, mille autorid on juba üle 100 aasta surnud, kuid need sümfooniad esitanud orkestrite ja selle esituse salvestajate õigused kehtivad.